

Валентина Медведєва,

канд. іст. наук, ст. наук. співроб.,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

У статті досліджуються особливості соціалізації людей різних вікових категорій у сучасному інформаційному суспільстві. Обґрунтовується необхідність розробки нових соціальних технологій ефективної соціалізації представників похилого віку.

Ключові слова: соціалізація, сучасний інформаційний простір, медіа-соціалізація, медіа-середовище, інформаційна соціалізація, соціальні мережі, бібліотечна установа, інформаційна функція, інформаційне суспільство.

Особливості процесу соціалізації в умовах інформаційного суспільства досліджували Г. Лактіонова, П. Плотніков, А. Рижанова, С. Савченко, Н. Гавриш, Н. Лавриченко, Р. Вайнола, Н. Заверіко, І. Зверєва, Л. Міщик, В. Оржеховська, А. Капська та ін. Питаннями впливу нових медіа на соціалізацію людини займалися В. Абраменкова, М. Бутиріна, Я. Гошовський, Є. Кудашкіна, В. Мудрик, В. Плешаков, П. Винтерхофф-Шпурк, Р. Пацлаф та ін.

Метою цієї статті є аналіз особливостей процесу соціалізації людини в сучасних умовах трансформації, глобалізації та інформатизації суспільства. Соціологи визначають соціалізацію як процес розвитку соціальної природи індивіда, що відбувається як у результаті стихійного впливу оточення, так і керованого впливу суспільства.

Соціалізація (від латин. *socialis* – суспільний) – це складний і тривалий процес включення індивіда до системи соціальних зв'язків і відносин, його активної взаємодії з оточенням, унаслідок якої він засвоює зразки поведінки, соціальні норми та цінності, необхідні для його успішної життєдіяльності у цьому суспільстві [1].

Соціалізація визначається характером самого суспільства, його характеристиками та потребами. Зі змінами в соціумі трансформуються критерії та норми життєдіяльності людини, а також умови її творчої самореалі-

зації. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває дослідження змін, які характеризують процес соціалізації, визначення конкретних чинників, умов і соціальних розбіжностей, які визначають специфіку становлення особистості як члена суспільства.

Процес соціалізації пов'язаний із системою інформаційних обмінів між членами суспільства. Таким чином, соціальні потреби пов'язані з потребами інформаційними. Задоволення інформаційних потреб із суспільних інформаційних ресурсів забезпечує певний рівень соціалізації, формує основні властивості особистості, що відображаються в рівні її життєдіяльності в суспільстві. З точки зору процесу суспільної соціалізації можна виділити такі основні запити на інформацію соціалізованої особистості:

- інформація, необхідна для здійснення первинної соціалізації, або стадії адаптації в суспільстві (вона отримується від батьків, найближчого оточення, передбачається шкільною програмою як вставна для орієнтації в суспільстві, одержання первинних обов'язкових знань для існування в суспільстві);

- інформація для формування особистості, формування індивідуальної інформаційної основи для особистісного світосприймання і власної оцінки суспільних норм поведінки. Деякі дослідники такий рівень соціалізації визначають як проміжний, тому що «все ще не стійке у світогляді та характері підлітка». Однак у цьому випадку очевидно має йтися не про стійкість як психологічну характеристику, а про складності, пов'язані з недостатньо наповненою інформаційною базою для дорослого світосприймання. У юнацькому віці в основному ця база наповнюється, що додає індивіду незвичної раніше впевненості в собі, а разом із цим – юнацького радикалізму;

- інформація, пов'язана з реалізацією трудової функції людини – основної в загальносоціальному процесі;

- інформація, характерна для так званої післятрудової стадії соціалізації людини, необхідна їй як методична основа осмислення власного життєвого досвіду, що стає основним внеском індивіда в суспільно корисну діяльність на цьому етапі.

З точки зору соціального функціонування інформаційна діяльність розглядається як процес обміну життєздатністю між людиною та суспільством, розвитку системи зв'язків у сучасному суспільстві, що забезпечують еволюцію суспільства й людини, – його елементарної складової. З активізацією процесів глобалізації та розвитком глобальної інформа-

тизації суспільства стрімко змінюються темпи, розвиваються нові якісні особливості соціальних процесів, зростає глобальне тяжіння до формування єдиного загальноцивілізаційного соціального організму, що має функціонувати на основі загальноцивілізаційної інформаційної бази. Ця база має поступово створюватись унаслідок розвитку процесів кооперації між інформаційними структурами суспільства та, особливо, між інформаційними центрами з консолідації і збереження суспільно значущих інформаційних ресурсів. Серед них найбільш впізнаваними є бібліотечні структури з їхніми традиційними бібліотечно-бібліографічними, читацькими – користувацькими формами соціалізації. На сьогодні бібліотечна установа як соціальний інститут є координуючою та стимулюючою ланкою у сфері інформаційної соціалізації.

Якісно нову специфіку в ці процеси внесли електронні інформаційні технології, зокрема розвиток Інтернету. В умовах глобальної інформатизації неможливо уявити сучасне суспільство без новітніх інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ), під якими розуміють «сукупність програмних, технічних, комп'ютерних і комунікаційних засобів, які надають можливості входження до сучасного інформаційного простору з метою накопичення, аналізу, обміну вже існуючої інформації та створення нової». ІКТ стають одним з найважливіших інструментів формування інтересів, потреб, поглядів, впливу на світогляд особистості [3, с. 1].

Глобальна інформаційна мережа Інтернет стала невід'ємною часткою та основною рушійною силою розвитку сучасної цивілізації. Завдяки Інтернету людство дістало можливість налагодити ефективні комунікативні зв'язки. Саме Інтернет забезпечує негайний доступ до будь-яких інформаційних продуктів і баз даних, даючи змогу приймати, відправляти та опрацьовувати різноманітну інформацію в активному режимі та реальному часі.

Водночас зростає важливість змістовної частини Інтернету: інформаційні ресурси, довідкові системи, пошукові системи, інформаційні директорії, які мають властивість приваблювати користувачів мережі до певних джерел інформації. Можна також говорити, що Інтернет – це одне з великих випробувань нашого суспільства. Виникнувши як суто технічний засіб передачі інформації, Інтернет перетворився на важливе соціальне, економічне, політичне явище, що поряд з безсумнівними плюсами для сучасного соціального розвитку приносить також істотні негативи, нейтралі-

зація яких потребує тепер уже від значною мірою об'єднаного людства зрілої, зваженої реакції.

Поряд із цим сприйняття Інтернету як новітньої ІКТ з точки зору традиційного уявлення про соціологічні процеси з мобільним зв'язком, інтерактивним телебаченням, радіомовленням тощо, синтез цих технологій з бібліотечними відкриває нові можливості для уявлення про розвиток соціальних процесів і уявлення про людину в цих процесах.

На сьогодні, коли темпи суспільного розвитку прискорюються, проблема інформаційної соціалізації стає особливо значущою. У сучасному інформаційному просторі зростають проблеми, пов'язані із специфікою соціальної адаптації різних вікових груп людей, між якими внаслідок зростаючої динаміки соціальних процесів зростають фізичні та психологічні відмінності. Процеси соціалізації старшого та молодшого поколінь принципово різняться. Така специфіка створює нові проблеми в роботі бібліотечних установ з різними категоріями користувачів, потребує нових серйозних методичних напрацювань у цій сфері з урахуванням особливостей різних вікових категорій своїх користувачів саме в наш час. Адже нині ці особливості стали дуже різними: у дитинстві – від народження до 18 років, у молодості – 18–35 років, у дорослості – 35–60 років, у похилому віці – від 60 та більше років.

Вплив соціального середовища на розвиток особистості в дитячому віці відбувається за допомогою навчання та виховання. Ці процеси сприяють: розвитку успадкованих фізичних особливостей та природних здібностей; розвитку умінь переборення внутрішніх розбіжностей; загальному психічному розвитку дитини; інтелектуальному, творчому розвитку особистості; розвитку здатності до спілкування з оточуючими; розвитку потреб дитини; розвитку особистості, яка постійно вдосконалюється.

Дитині не потрібно докладати великих зусиль для того, щоб адаптуватися до сучасного інформаційного простору. Вона з легкістю сприймає всі технічні новинки і без труднощів їх використовує. Однак у дитини відсутній реальний соціальний досвід, і через вікові особливості (доброта, довірливість тощо) люди з поганими намірами можуть зкористатися цим. Крім того, використання нових медіа може розвивати в дитини залежність від комп'ютерних ігор, образи, які пропагують нові медіа, агресію тощо.

Дуже часто в Інтернеті діти можуть зіткнутися з онлайн-загрозами: шахрайством, порнографією, різноманітними проявами збочень, онлайн-насиллям, негативним контентом і появою залежності від Інтернету.

Незрілій, невідготовленій особистості важко зорієнтуватись у сучасному насиченому інформаційному просторі, зробити правильний вибір. Тим важче це зробити дитині.

Особливо це стосується мас-медіа, які не лише несуть якусь інформацію, задовольняють зорові потреби та враження, а й впливають на загальний фізичний і психічний стан, на соціалізацію дитини.

Молода людина, будучи основним користувачем новітніх інформаційних технологій, добре їх засвоює та найкраще сприймає нову інформацію, легко пристосовується до всіх технічних новинок. Однак, не маючи достатнього реального соціального досвіду, пристосовуючись до умов інформаційного суспільства, може стати жертвою шахрайства, кібертретування, потрапити під вплив людей, які пропагують девіантну поведінку тощо.

Важливою сферою життєдіяльності для дорослої людини є професійна, з розвитком новітніх технологій перед цією категорією людей відкриваються різноманітні професійні можливості – це і пошук кращої, іншої вакансії, участь у грантах, підвищення кваліфікації тощо. Інформаційні технології дистанційного навчання дають змогу реалізувати протягом усього життя принцип безперервного навчання для різних фахівців. Надання такої можливості особливо актуальне сьогодні для України, коли велика кількість фахівців змушена змінювати професію. Різні умови навколишнього середовища та умови життєдіяльності продукують необхідність дорослій людині звикати й адаптуватися до цих змін, а також виробляти додаткові вміння та навички, засвоювати нові необхідні зразки поведінки.

Людям похилого віку складно адаптуватися та інтегруватися в сучасне інформаційне суспільство, що стрімко змінюється. Це, у свою чергу, призводить до вікової дискримінації, звужує соціальні, комунікативні, культурні зв'язки й обмежує можливості саморозвитку та самореалізації цієї групи населення. Слід зважати на такі характерні ознаки людей похилого віку: орієнтація на культурні зразки минулого; використання неактуальних культурних навичок; спосіб життя, що продиктований невизначеністю тимчасової перспективи і відрізняється невисоким рівнем подієвості та соціальною ізоляцією. Враховуючи масштабність і швидкість сучасних інформаційних процесів, головним завданням на сьогодні є цілеспрямована розробка постійно діючих програм з інформаційної адаптації людей старшого віку.

Саме бібліотечні установи стають джерелами можливостей вільного користування інформаційними ресурсами, факторами підвищення рівня соціальної інтеграції та трансформації соціалізуючої функції бібліотечної установи як універсального інформаційно-комунікаційного центру. Створюються нові форми допомоги та підтримки людей похилого віку, нові способи їх інтеграції в комунікативний і культурний простір, забезпечення новими інституційними та освітньо-виховними засобами цілеспрямованої ефективної соціалізації людей старшого віку.

У бібліотечних установах організовуються курси комп'ютерної грамотності для людей похилого віку, особливим напрямом роботи видається функціонування публічних комп'ютерних центрів, проводяться різноманітні тренінги тощо. Такі інформаційні соціалізуючі програми стають одним з головних напрямів роботи бібліотечних установ із загальної соціалізації.

Усе це забезпечує допомогу людям похилого віку у формуванні важливих і необхідних навичок з технологічно-грамотного використання та продукування інформації у інформаційному просторі.

На сьогодні в сучасному інформаційному суспільстві важливу роль відіграє не лише Інтернет, а й розвиток національного інформаційного простору загалом. На більш новий рівень виходить трансформоване під потреби сучасного суспільства телебачення, радіо, мобільна телефонія, які стають інтерактивними та безпосередньо взаємодіють з користувачами в реальному часі. Саме вони дають можливість особистості стати активним суб'єктом сучасного інформаційного простору. ІКТ змінюють спосіб життя й основні сфери життєдіяльності сучасного суспільства, що пов'язано зі зміною процесу соціалізації. У зв'язку з цим постає необхідність вивчення впливу нових медіа на процес соціалізації суспільства.

Важливість та актуальність нових медіа як засобу ІКТ вплинуло на розвиток нового напрямку соціалізації – медіа-соціалізації.

Кіберсоціалізація стала складовою медіа-соціалізації, вона забезпечує соціальний розвиток особистості через інтернет-простір та впливає на якісні зміни структури самосвідомості людини. Соціологічні аспекти кіберсоціалізації обумовлені її суперечливістю, яка полягає в тому, що кіберпростір розширює горизонти інтерсуб'єктивності життєвого простору особистості та при цьому приховує в собі серйозні загрози руйнування особистості, культури, не кажучи вже про можливість маніпулювання свідомістю особистості, що призводить до різних залежностей від Інтернету, віртуалізації свідомості тощо.

Є. Прохоренко, дослідниця проблем віртуальної культури, вважає, що віртуальна соціалізація постає як процес освоєння користувачами технологій міжособистісної комунікації, соціальної «навігації» та правил поведінки в кіберпросторі. Учасники мережі засвоюють соціальні норми, цінності та рольові вимоги, які існують як у конкретних мережевих спільнотах, так і в реальному соціумі. Виникнення віртуальної соціалізації та її трансформації, на думку дослідниці, пов'язано зі зміною самої соціальної структури. Сьогодні суспільство змінюється настільки швидко, що молоде покоління, яке дорослішає, приходиться уже не в той звичний світ, до якого його готували в процесі традиційної соціалізації. Отже, трансформація соціальної структури є причиною того, що молодь майже не переймає досвід попередніх поколінь. Як наслідок, різноманітні молодіжні спільноти, у тому числі й кіберкомунікаційні, формують кіберкультуру як альтернативну субкультуру, яка більш адекватно відображає нові реалії інформаційного сучасного суспільства [6, с. 706–707].

Варто зазначити ще один феномен інтернет-простору – іграїзація. Введене в наукову практику С. Кравченком поняття «іграїзація суспільства», описує ситуації, що «характеризуються стиранням кордонів між об'єктивною та віртуальною реальністю, що веде до впровадження принципів гри, евристичних елементів у життєві стратегії» [7]. Сьогодні можна стверджувати, що віртуальне середовище починає надавати зворотний вплив на реальність, що впливає на формування життєвих стратегій та ціннісних орієнтацій індивіда.

У свою чергу багато дослідників розглядають позитивні моменти використання Інтернету та говорять про користь ігор. В опублікованих результатах досліджень вказується, що в багатьох людей, які грають в ігри, що потребують швидкості реакції, значно підвищується якість просторового сприйняття.

Безперечно, позитивний вплив кіберпростору найчастіше залежить від конкретної діяльності в мережі. Якщо не цілеспрямованої, то в будь-якому разі домінуючої [9, с. 267–271]. Надаючи особистості широкі можливості в самореалізації, інтернет-простір допомагає реалізувати творчий потенціал, дає можливість отримати оцінку діяльності з боку значущих і компетентних експертів, просто користувачів мережі. Серйозне захоплення Інтернетом може допомогти більш ранньому включенню молодого покоління в соціальну діяльність. За допомогою Інтернету молодь може

брати участь в економічному, культурному, політичному, науковому житті суспільства.

Таким чином, кіберсоціалізація людини, з одного боку, є інноваційним феноменом, з іншого – уже давно стала фактичною реальністю нашого світу, невід’ємною частиною соціалізації сучасної особистості, а також двигуном науково-технічного, економічного та соціального прогресу людського суспільства. Очевидно, що в сучасному інформаційному суспільстві вплив нових медіа на соціалізацію має знаходити своє відображення в діяльності сучасних бібліотечних установ.

Отже, на сьогодні проблема інформаційної соціалізації стає предметом методичних розробок, спрямованих на вдосконалення сучасної бібліотечної роботи з обслуговування громадян. Особливо це стосується дітей та людей похилого віку як найбільш вразливої категорії з погляду адаптації до сучасного інформаційного середовища. Зважаючи на суспільну важливість проблеми, бібліотечні установи мають стати також ефективними ресурсними центрами у розв’язанні проблем інформаційної соціалізації. Таку специфіку необхідно враховувати при підготовці кадрів для сучасних бібліотечних установ – інформаційних центрів нового інформаційного суспільства.

Література

1. Загальна соціологія : навч. посіб. – Київ : Професіонал, 2004. – 592 с.
2. *Ліфарєва Н. В.* Психологія особистості : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Н. В. Ліфарєва. – Київ, 2003. – 237 с.
3. *Жилкин В. В.* Инфосоциализация в условиях информатизации сознания личности [Электронный ресурс] / Жилкин В. В. – Режим доступа: http://www.actualresearch.ru/nn/2009_2/Article/culturology/zhilkin.htm. – Загл. с экрана.
4. *Мудрик А. В.* Социализация человека / А. В. Мудрик. – Москва, 2007. – С. 257.
5. *Плешаков В. А.* Киберсоциализация и православие: к постановке проблемы духовно-нравственного развития и воспитания российских школьников и студенческой молодежи / В. А. Плешаков // Вестн. ПСТГУ. Серия IV. Педагогика. Психология. – Москва : ПСТГУ, 2010. – № 2 (17).
6. *Прохоренко Е. Я.* Субкультура молодежных сообществ – как способ социализации / Е. Я. Прохоренко // Вест. Одес. нац. ун-та. Вып. «Социология, политология». – Одесса, 2007. – Т. 12. – Вып. 6. – С. 705–711.

7. *Кравченко С. А.* Играизация российского общества (к обоснованию новой социологической парадигмы) / С. А. Кравченко // *Общественные науки и современность*. – Москва, 2002. – № 6. – С. 143–155.

8. *Бек Д.* Доигрались! Как поколение геймеров навсегда меняет бизнес-среду / Д. Бек, М. Уэйд ; пер. с англ. А. Орешкина. – Москва : Претекс, 2006.

9. *Мясников И.* Подростки в киберпространстве / И. Мясников // *Народное образование*. – Москва, 2009. – № 6. – С. 267–271.

References

1. *Zahalna sotsiologhiia: Navchalnyi posibnyk* [General Sociology: Textbook]. Kyiv: Profesional VD [in Ukrainian].

2. *Lifarieva, N. V.* (2003). *Psykhologhiia osobystosti* [Personality Psychology]. Kyiv [in Ukrainian].

3. *Zhilkin, V. V.* *Infosocializacija v uslovijah informatizacii soznanija lichnosti* [Info Socialization in conditions of information of the individual consciousness]. Retrieved from http://www.actualresearch.ru/nn/2009_2/Article/culturology/zhilkin.htm [in Russian].

4. *Mudrik, A. V.* (2007). *Socializacija cheloveka* [Socialization person]. Moscow [in Russian].

5. *Pleshakov, V. A.* (2010). *Kibersocializacija i pravoslavie: k postanovke problemy duhovno-nravstvennogo razvitija i vospitanija rossijskich shkolnikov i studencheskoj molodezhi* [Kibersotsializatsiya and Orthodoxy: to the problem of spiritual and moral development and education of Russian schoolchildren and students]. *Vestnik PSTGU. Serija IV. Pedagogika. Psihologija – Bulletin PSTGU. Series IV. Pedagogy. Psychology*, no. 2 (17). Moscow [in Russian].

6. *Prohorenko, E. Ja.* (2007). *Subkultura molodezhnyh soobshhestv – kak sposob socializacii* [Youth Subculture communities – as a way of socialization]. *Vestnik Odesskogo nacional'nogo universiteta. Vypusk «Sociologija, politologija» – Bulletin of the Odessa National University. Release of «Sociology, Political Science»* [in Russian].

7. *Kravchenko, S. A.* (2002). *Igraizacija rossijskogo obshhestva (k obosnovaniju novej sociologicheskoi paradigmy)* [Igraizatsiya Russian society (to the justification of a new sociological paradigm)]. *Obshhestvennye nauki i sovremennost – Social Sciences and Modernity*, no. 6. Moscow [in Russian].

8. *Bek, D.* (2006). *Doigralis! Kak pokolenie gejmerov navsegda menjaet*

biznes-sredu [Got Game! As generation of gamers ever changing business environment]. Moscow [in Russian].

9. Mjasnikov, I. (2009). Podrostki v kiberprostranstve [Teenagers in Cyberspace]. *Narodnoe obrazovanie – National Education*, no. 6. Moscow [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 03.06.2016.

Valentyna Medvedeva,

Cand. Sci., Senior Researcher, V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Features of the Process of Socialization in Conditions Information Society

Study and analysis of changes in the process of socialization in modern information space in recent period gets special urgency.

Socialization is determined by the nature of society, its characteristics and needs. Criteria and rules of human life and the conditions of creative self transform with changes in society. In this regard, the study of changes that characterize the process of socialization, identification of specific factors, conditions and social contradictions that define the specificity of personality as a member of society becomes particularly urgent.

In terms of social work, socialization is regarded as mutually influenced process of enriching social experience and development of human relations in modern society, where it acts as a social, self-sufficient, individualized organism. The result of socialization is accepting of values, norms, behavior patterns proposed by society in which a person develops. With the acceleration of globalization and the information society conditions that affect the quality, nature, components socialization, rapidly change.

Process and result of assimilation and reproduction of individual experience accumulated by mankind to work with data of any type and form could be regarded as a kind of socialization, what is called – information socialization. Traditional bibliographic, reader, computer socialization and culture of any sign systems perception could be added.

Library as a social institution can and should become coordinating and stimulating link in the chain of information socialization.

Today the problem of socialization of information becomes more important, especially for children and elder persons – the most vulnerable categories in terms of adaptation to the modern information environment. In turn, this applies to library facilities that have become resource centers of information in solving problems of socialization.

Keywords: socialization, modern information space mediasotsializatsiya, the media sphere, information socialization, social networks, library institution information function, information society.

Валентина Медведева,

канд. ист. наук, ст. науч. сотр.,

Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

Особенности процесса социализации личности в условиях информационного общества

На сегодня особую важность приобретает потребность в изучении и анализе изменений в процессе социализации человека в современном информационном пространстве.

Социализация определяется характером самого общества, его характеристиками и потребностями. С изменениями в социуме трансформируются критерии и нормы жизнедеятельности человека, а также условия его творческой самореализации. В связи с этим особую актуальность приобретает исследование изменений, которые характеризуют процесс социализации, определение конкретных факторов, условий и социальных противоречий, которые раскрывают специфику становления личности как члена общества.

С точки зрения социальной работы, социализация рассматривается как взаимообуславливающий процесс обогащения социального опыта человека и развития системы связей в современном обществе, обеспечивает социальные изменения, где она выступает как социальный, самодостаточный, индивидуализированный организм, самореализуется. Результатом социализации является усвоение ценностей, норм, образцов поведения общества, в котором личность развивается. С ускорением процессов глобализации и информатизации общества стремительно меняются условия, которые влияют на качество, сущность, составляющие социализации.

К социализации можно отнести процесс и результат усвоения и воспроизведения личностью опыта, накопленного человечеством по работе с информацией любого типа и вида, – информационная социализация. К ней прилагаются традиционная библиотечно-библиографическая, читательская, компьютерная социализация и культура восприятия любых знаковых систем.

Координирующим и стимулирующим звеном в цепочке информационной социализации может и должно стать библиотечное учреждение как социальный институт.

Сегодня проблема информационной социализации становится более значимой, особенно это касается детей и пожилых людей как наиболее уязвимой категории с точки зрения адаптации к современной информационной среде. В свою очередь, это касается библиотечных учреждений, которые должны стать ресурсными центрами в решении проблем информационной социализации.

Ключевые слова: социализация, современное информационное пространство, медиасоциализация, медиасреда, информационная социализация, социальные сети, библиотечное учреждение, информационная функция, информационное общество.